

Design and Implementation of an Intellectual Property Management System in Academic and Research Institutions with a Structural Localization Approach

Hossein Dosti Irani ¹, Reza Sarkhosh ²

1. Master's student in Aerospace Engineering, Malek Ashtar University of Technology and active in the field of intellectual property, Iran. Email: hosseindoostiirani8099@gmail.com

2 Assistant Professor, Shahid Sattari University of Science and Technology, Iran (Corresponding author), Email: r.sarkhosh@ssau.ir

Abstract

Received:
01/07/2025
Revised:
11/11/2025
Accepted:
05/10/2025
Published
online:
15/11/2025

In recent decades, the significance of intellectual property asset management in advancing innovation, enhancing competitiveness, and ensuring the sustainability of knowledge-based and research-oriented organizations has increased markedly. As a result, this article seeks to design and articulate a practical framework for the implementation of intellectual property (IP) management systems within academic and research-oriented institutions. In light of the growing significance of IP in fostering innovation, enhancing competitiveness, and facilitating the capitalization of knowledge, the study concentrates on developing an integrated model consistent with international standards, notably ISO 56005. A qualitative and applied methodology has been employed, incorporating comparative analysis of documented institutional practices and national policy documents, to identify the principal components of IP governance. The proposed framework encompasses mechanisms for the identification, evaluation, protection, utilization, and transfer of intellectual assets, while maintaining alignment with the educational and research missions of the institutions concerned. The findings demonstrate that the adoption of such a system strengthens knowledge coherence, augments innovation output, and advances the institutionalization of an IP-oriented culture within higher education environments.

Keywords: Intellectual Property Management, Knowledge-Based Institutions, Higher Education, Innovation Governance, ISO 56005, Strategic Knowledge Assets, IP Culture, Research Commercialization

How To Cite: Dosti Irani, H. & Sarkhosh, R. (2025). Design and Implementation of an Intellectual Property Management System in Academic and Research Institutions with a Structural Localization Approach, *Insights of Intellectual Property Law in Islamic Countries*, 1(3), 25-38. doi.org/ 10.22091/diplic.2025.13261.1022.

Published by: University of Qom © The Author(s) **Article type:** Research

طراحی و پیاده‌سازی نظام مدیریت مالکیت فکری در نهادهای دانشگاهی و پژوهشی با رویکرد بومی‌سازی ساختاری

حسین دوستی ایرانی^۱، رضا سرخوش^۲

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی هوافضا دانشگاه صنعتی مالک اشتر و فعال در حوزه مالکیت فکری، ایران. رایانامه:

hosseindoostiirani8099@gmail.com

۲. استادیار دانشگاه علوم و فنون شهید ستاری، ایران (نویسنده مسئول)، رایانامه: r.sarkhosh@ssau.ir

چکیده

در دهه‌های اخیر، اهمیت مدیریت دارایی‌های فکری در ارتقاء نوآوری، رقابت‌پذیری و پایداری سازمان‌های دانش‌بنیان و پژوهشی، افزایش چشم‌گیری یافته است. پژوهش حاضر با هدف طراحی و ارائه چارچوبی کاربردی برای پیاده‌سازی نظام مدیریت مالکیت فکری در نهادهای دانشگاهی و پژوهش محور تدوین شده است. این مطالعه، با بهره‌گیری از اسناد بالادستی، استاندارد بین‌المللی ایزو ۵۶۰۰۵ و تجربیات مستندسازی شده از نهادهای موفق، به ارائه مدلی ساختاریافته می‌پردازد که شامل شناسایی، ارزیابی، حفاظت، بهره‌برداری و انتقال دارایی‌های فکری است. چارچوب پیشنهادی علاوه بر هم‌راستاسازی با مأموریت‌های آموزشی و پژوهشی، امکان نهادینه‌سازی فرهنگ مالکیت فکری، سیاست‌گذاری منسجم و توسعه زیرساخت‌های حقوقی و اجرایی را در بستر دانشگاهی فراهم می‌سازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که استقرار این نظام، موجب افزایش انسجام فعالیت‌های پژوهشی، بهبود بهره‌وری فناوریانه و ارتقاء سرمایه دانشی سازمان خواهد شد.

واژگان کلیدی: مدیریت مالکیت فکری، دارایی‌های نامشهود، نظام نوآوری دانشگاهی، بومی‌سازی نهادی، تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۳، تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۰۸/۲۴

ISO 56005

استناد: دوستی ایرانی، حسین؛ سرخوش، رضا (۱۴۰۴). طراحی و پیاده‌سازی نظام مدیریت مالکیت فکری در نهادهای دانشگاهی و پژوهشی با رویکرد بومی‌سازی ساختاری، *آموزه‌های حقوق مالکیت فکری کشورهای اسلامی*، ۱ (۳)، ۳۸-۲۵.

doi.org/ 10.22091/diplic.2025.13261.1022

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

در عصر اقتصاد دانش‌بنیان، دارایی‌های فکری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع خلق ارزش، قدرت رقابت‌پذیری و محرک اصلی نوآوری شناخته می‌شوند. در چنین زیست‌بومی، مدیریت اثربخش مالکیت فکری، نه تنها به حفاظت از دستاوردهای علمی و فنی می‌انجامد، بلکه پیش‌نیاز بهره‌برداری راهبردی، تجاری‌سازی دستاوردها و انتقال مؤثر دانش در درون و بیرون از مرزهای سازمانی است. در بسیاری از کشورها، به‌ویژه کشورهای درحال توسعه، نهادهای دانشگاهی و پژوهشی با چالش‌هایی چون نبود ساختارهای منسجم، مأموریت‌محور و بومی شده برای مدیریت دارایی‌های فکری مواجه‌اند. این چالش‌ها در نهادهایی که ترکیبی از مأموریت‌های آموزشی، پژوهشی و فناورانه را بر عهده دارند، ابعاد پیچیده‌تری به خود می‌گیرد. از سوی دیگر، اهمیت راهبردی داده‌ها، یافته‌های پژوهشی و فرآورده‌های دانشی ایجاب می‌کند که مدیریت آن‌ها در قالب سازوکارهایی دقیق، چندبعدی و قابل ارزیابی طراحی گردد.

در کشور ما نیز، علی‌رغم تصویب و ابلاغ اسناد بالادستی متعددی نظیر «سیاست‌های کلی علم و فناوری ۱۳۹۳» و «قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ۱۳۴۸» و همچنین تصویب استانداردهای ملی و بین‌المللی در حوزه نوآوری و مالکیت فکری نظیر ایزو ۵۶۰۰۵^۱، فقدان یک الگوی اجرایی فراگیر و دانشگاه‌محور برای مدیریت دارایی‌های فکری، یکی از کاستی‌های جدی در زیرساخت‌های پژوهش و توسعه محسوب می‌شود. پژوهش حاضر، با تمرکز بر یک نمونه مطالعاتی از دانشگاه‌های صنعتی پژوهشی کشور و به طراحی، تبیین و پیاده‌سازی نظامی یکپارچه برای مدیریت مالکیت فکری می‌پردازد؛ الگویی که بر پایه چارچوب‌های بین‌المللی، ظرفیت‌های بومی و نیازهای نهادی طراحی شده و تلاش دارد تا پنج محور کلیدی «شناسایی، ثبت، حفاظت، بهره‌برداری و انتقال» دارایی‌های فکری را پوشش دهد. این نظام همچنین به الزامات نهادی در زمینه‌های سیاست‌گذاری، ساختار سازمانی، سازوکارهای اجرایی و گفتمان‌سازی فرهنگی توجه ویژه داشته و در تلاش است تا فرهنگ مالکیت فکری را به‌مثابه یک سرمایه اجتماعی در درون ساختارهای دانشگاهی و پژوهشی نهادینه سازد. در این مقاله، پس از ارائه مبانی نظری و تحلیل تجارب تطبیقی، ساختار پیشنهادی نظام مدیریت مالکیت فکری معرفی شده، اقدامات اجرایی صورت گرفته برای استقرار آن تشریح گردیده و در پایان، پیشنهادهایی برای تعمیم‌پذیری این الگو به سایر نهادهای آموزشی و پژوهشی ارائه می‌گردد.

۱. مبانی نظری

۱. مفهوم مالکیت فکری و اهمیت آن در نظام دانشگاهی؛

مالکیت فکری^۱ مجموعه‌ای از حقوق قانونی است که به خالقان آثار فکری، هنری، علمی و فنی تعلق می‌گیرد و شامل اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی، حقوق مؤلف و اسرار تجاری است. در نظام‌های دانشگاهی پژوهش محور، مالکیت فکری به عنوان دارایی کلیدی شناخته می‌شود که از طریق نوآوری و پژوهش خلق شده و ارزش اقتصادی و استراتژیک قابل توجهی برای دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ایجاد می‌کند. مدیریت این دارایی‌ها علاوه بر تضمین حقوق مادی و معنوی پژوهشگران، زمینه‌ساز جذب منابع مالی پایدار و تقویت همکاری‌های صنعتی است.

۲. فرآیند مدیریت مالکیت فکری در دانشگاه‌ها؛

مدیریت مالکیت فکری در دانشگاه‌ها فرآیندی سیستماتیک و چندوجهی است که شامل شناسایی، ارزیابی، ثبت، محافظت، بهره‌برداری، تجاری‌سازی و انتقال فناوری است. در بسیاری از دانشگاه‌های معتبر جهان، این فرآیند از طریق دفاتر انتقال فناوری^۲ انجام می‌شود. دفاتر TTO مسئول ارتباط بین دانشگاه و صنعت، مدیریت حقوق مالکیت فکری، ارائه مشاوره به محققان و ایجاد چارچوبی مشخص برای همکاری‌ها و قراردادهای پژوهشی هستند.

۳. رویکردهای نظری مرتبط با مدیریت مالکیت فکری در دانشگاه‌ها؛

- مدیریت مالکیت فکری در ادبیات پژوهشی بر مبنای چند نظریه اصلی تحلیل می‌شود:
- نظریه مبتنی بر منابع:^۳ طبق این نظریه، مالکیت فکری منبع استراتژیک و غیرقابل تقلیدی است که به دانشگاه مزیت رقابتی پایدار می‌بخشد. بنابراین، دانشگاه‌ها باید استراتژی‌هایی برای شناسایی و حفظ این منابع طراحی کنند.
 - نظریه سیستم نوآوری:^۴ بر اساس این رویکرد، دانشگاه‌ها بخشی از زیست‌بوم بزرگ‌تر نوآوری هستند که باید تعامل مؤثر و هدفمندی با صنعت و دولت داشته باشند. در این نظریه، مدیریت مالکیت فکری ابزار اساسی برای ایجاد هم‌افزایی و تبادل دانش بین نهادهای مختلف شناخته می‌شود.
 - نظریه یادگیری سازمانی:^۵ این دیدگاه، مدیریت مالکیت فکری را به عنوان فرایند یادگیری مستمر سازمانی در نظر می‌گیرد که طی آن دانش تولید شده توسط محققان ثبت، محافظت و برای استفاده‌های بعدی ذخیره می‌شود.

1 Intellectual Property

2 Technology Transfer Offices - TTOs

3 Resource-Based View - RBV

4 Innovation System Theory

5 Organizational Learning Theory

نظریه نهادی^۱: این نظریه بیان می‌کند که ساختارها و فرآیندهای مدیریت مالکیت فکری در دانشگاه‌ها تحت تأثیر فشارهای نهادی، هنجارهای حرفه‌ای و الگوبرداری از نهادهای پیشرو شکل می‌گیرند و توسعه می‌یابند.

۴. چالش‌های پیاده‌سازی مدیریت مالکیت فکری در نظام دانشگاهی؛

مطالعات نشان داده‌اند که دانشگاه‌ها در مدیریت مالکیت فکری با چالش‌هایی نظیر نبود زیرساخت حقوقی مناسب، محدودیت دانش حقوقی فنی پرسنل، تعارض منافع میان ذی‌نفعان داخلی (محققان و مدیران و دانشجویان) و دشواری‌های انتقال فناوری به صنعت مواجه هستند. در این خصوص، تدوین استراتژی‌های جامع و سیاست‌های روشن برای ثبت و بهره‌برداری از مالکیت فکری امری ضروری است.

۵. شاخص‌های ارزیابی عملکرد مدیریت مالکیت فکری در دانشگاه‌ها؛

ارزیابی عملکرد مدیریت مالکیت فکری در دانشگاه‌ها معمولاً شامل شاخص‌های کمی و کیفی است. از شاخص‌های کمی می‌توان به تعداد اختراعات ثبت‌شده، تعداد قراردادهای انتقال فناوری، درآمد حاصل از مالکیت فکری و تعداد شرکت‌های زایشی^۲ اشاره کرد. شاخص‌های کیفی نیز شامل میزان اثربخشی فرآیند انتقال فناوری، رضایت ذی‌نفعان از فرآیند مدیریت IP و میزان تأثیرگذاری پژوهش‌های ثبت‌شده در حل مسائل واقعی جامعه و صنعت است (OECD, 2019).

۲. پیشینه پژوهش

موضوع مدیریت مالکیت فکری به‌عنوان یکی از ابعاد کلیدی مدیریت دانش و نوآوری، در ادبیات علمی به صورت گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفته است. این حوزه به‌ویژه با گسترش اقتصاد دانش‌بنیان و اهمیت روزافزون نوآوری، در سال‌های اخیر پژوهش‌های متعددی را به خود اختصاص داده است.

صمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر مدیریت دارایی‌های فکری بر عملکرد نوآوری سازمان‌ها»، به بررسی نقش ساختارها و سیاست‌های نظام‌مند مالکیت فکری پرداختند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که استقرار سیستم‌های رسمی و یکپارچه مالکیت فکری موجب افزایش چشمگیر نوآوری و تقویت توان رقابتی سازمان‌ها شده است. در پژوهشی دیگر که توسط احمدیان و رضایی (۱۴۰۰) صورت گرفته است، نقش فرهنگ سازمانی و آموزش کارکنان در اثربخشی مدیریت مالکیت فکری بررسی شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های آموزشی مستمر و هدفمند در حوزه مالکیت فکری، به نهادینه شدن این مفهوم در سازمان‌ها و همچنین ارتقای میزان مشارکت کارکنان در فرآیند خلق نوآوری منجر شده است.

همچنین پژوهش موسوی و همکاران (۱۳۹۸) به تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های استقرار نظام مدیریت مالکیت فکری در شرکت‌های دانش‌بنیان پرداخته است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که فقدان یک رویکرد

¹ Institutional Theory

² Spin-off

منسجم به مدیریت مالکیت فکری موجب بروز چالش‌هایی ازجمله کاهش انگیزه محققان و بروز اختلافات حقوقی شده است. پژوهشگران نتیجه‌گیری کردند که تدوین دستورالعمل‌های جامع و روشن در این حوزه، می‌تواند به مدیریت بهتر این چالش‌ها کمک کند.

در سطح بین‌المللی، مطالعه لی و چن (۲۰۲۱) نشان داد که سازمان‌های دارای سیستم مدیریت مالکیت فکری به‌طور معناداری در نوآوری‌های فناورانه و حفظ مزیت رقابتی نسبت به سایر رقبا موفق‌تر بوده‌اند. این پژوهش تأکید دارد که سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های مالکیت فکری و ایجاد نظام‌های ارزیابی منظم، نقش مهمی در موفقیت سازمان‌ها ایفا می‌کند. همچنین مطالعاتی نظیر پژوهش بک و همکاران (۲۰۲۰)، به اهمیت سیاست‌گذاری استراتژیک در حوزه مالکیت فکری و تأثیر آن بر عملکرد مالی و اقتصادی سازمان‌ها پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش‌ها حاکی از آن است که سازمان‌های موفق در مدیریت مالکیت فکری، به‌طور قابل توجهی درآمد بیشتری از تجاری‌سازی دارایی‌های فکری خود کسب کرده‌اند.

یانگ و لی (۲۰۲۲) نیز در مطالعه خود، ارتباط مدیریت مالکیت فکری و انتقال دانش در سازمان‌های فناوری‌محور را بررسی نموده‌اند. پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که ایجاد سیستم‌های مشخص برای انتقال دانش حاصل از دارایی‌های فکری، علاوه بر بهبود عملکرد نوآوری، باعث تقویت فرهنگ نوآوری و خلق مستمر دانش در سازمان شده است. همچنین، پژوهش دیگری که توسط قنبری و عباسی (۱۴۰۱) انجام شده است، به تبیین الگوی مناسب مدیریت مالکیت فکری در سازمان‌های صنعتی ایران پرداخته است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، استفاده از چارچوب‌های بومی‌سازی شده و منطبق با شرایط داخلی کشور، موجب افزایش اثربخشی نظام مالکیت فکری و بهبود تعاملات درون و بین سازمانی شده است. با مرور پژوهش‌های فوق، اهمیت پرداختن به استقرار نظام‌های جامع و اثربخش مالکیت فکری در سازمان‌ها و ضرورت توجه به ابعاد فرهنگی، آموزشی، سیاست‌گذاری و استراتژیک در این حوزه به خوبی مشخص می‌گردد.

۳. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، یک پژوهش کاربردی است؛ زیرا هدف از آن، ارائه الگویی ساختاریافته و عملیاتی برای استقرار و توسعه نظام مدیریت مالکیت فکری در سازمان‌ها و نهادهای پژوهشی و دانشگاهی است. این پژوهش از نظر رویکرد، کیفی و از نوع پژوهش‌های توصیفی تحلیلی است که با استفاده از روش اسنادی و بررسی محتوایی انجام شده است.

در این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی برای بررسی، تحلیل و استخراج مؤلفه‌ها و الزامات نظام مدیریت مالکیت فکری استفاده شده است. ابتدا اسناد، دستورالعمل‌ها و منابع مرتبط داخلی و بین‌المللی که در زمینه مدیریت مالکیت فکری منتشر شده‌اند، به‌صورت هدفمند شناسایی و گردآوری گردیدند. جامعه آماری

پژوهش حاضر شامل اسناد بالادستی مرتبط با مالکیت فکری، مقالات علمی منتشر شده در پایگاه‌های معتبر داخلی و بین‌المللی و دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های نمونه در حوزه مالکیت فکری است.

نمونه‌گیری در این پژوهش از نوع هدفمند است. اسناد و مدارک مورد مطالعه، به‌طور آگاهانه و بر اساس اهمیت، جامعیت و مرتبط بودن آن‌ها با اهداف پژوهش انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. به این ترتیب تعداد ۲۲ سند معتبر داخلی و بین‌المللی مرتبط با مدیریت مالکیت فکری بررسی شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، فرم‌های محقق ساخته شامل چک‌لیست‌ها و جدول‌های تحلیل محتوایی بود که بر اساس اهداف پژوهش و چارچوب نظری پژوهش تهیه شدند. در فرایند تحلیل محتوا، ابتدا تمامی اسناد به‌دقت مطالعه شده و مفاهیم، مضامین و الزامات کلیدی مرتبط با مدیریت مالکیت فکری استخراج گردید. سپس این داده‌ها در قالب مقوله‌های اصلی و فرعی دسته‌بندی و سازمان‌دهی شدند.

اعتبار داده‌ها در این پژوهش با استفاده از تکنیک مثلث‌سازی داده‌ها (استفاده از منابع مختلف داخلی و بین‌المللی و همچنین تنوع در اسناد بررسی شده) تضمین گردید. برای اطمینان از روایی تحلیل‌ها، از بازنگری توسط دو نفر از متخصصین حوزه مدیریت دانش و مالکیت فکری استفاده شده است. نتایج حاصل از این تحلیل، در قالب یک الگوی جامع شامل ساختار، الزامات و مؤلفه‌های اجرایی مدیریت مالکیت فکری ارائه شده است که قابلیت پیاده‌سازی در نهادهای پژوهشی و دانشگاهی را دارد.

۴. یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از تحلیل اسناد و دستورالعمل‌های: معتبر داخلی و بین‌المللی در حوزه مدیریت مالکیت فکری، در چهار بخش اصلی، شامل ساختار مدیریت مالکیت فکری، الزامات کلیدی و راهبردی، فرآیندهای اجرایی و راهبردهای ترویجی و فرهنگ‌سازی ارائه می‌شوند. بر اساس نتایج به دست آمده، ایجاد ساختاری مشخص برای مدیریت دارایی‌های فکری ضروری است. این ساختار پیشنهادی شامل ارکان زیر است:

- واحد راهبردی و سیاست‌گذاری مالکیت فکری: مسئول تعیین راهبردها، اهداف و سیاست‌های کلان مدیریت مالکیت فکری و نظارت بر اجرای صحیح آن‌ها در سازمان‌ها و مؤسسات علمی و پژوهشی است؛
- واحد اجرایی مالکیت فکری: شامل کمیته‌ها و کارگروه‌هایی است که مسئولیت شناسایی، ثبت، ارزیابی و حمایت از دارایی‌های فکری را به عهده دارند؛
- کمیته داوری و ارزیابی: مسئول ارزیابی علمی، فنی و اقتصادی، دارایی‌های فکری و بررسی قابلیت تجاری‌سازی یا بهره‌برداری علمی از آن‌هاست؛
- مرکز پایش و رصد دارایی‌های فکری: مسئول پایش و به‌روز نگه داشتن بانک اطلاعاتی دارایی‌های فکری و ارائه گزارش‌های تحلیلی برای مدیریت ارشد است.

تحلیل محتوایی نشان داد که جهت پیاده‌سازی مؤثر نظام مدیریت مالکیت فکری، رعایت الزامات زیر حیاتی است:

الزامات حقوقی و قراردادی: وین الگوهای استاندارد قراردادهای محرمانگی،^۱ قراردادهای بهره‌برداری از دارایی‌های فکری و همچنین تفویض حقوق مالکیت فکری و اطمینان از ثبت رسمی و به موقع دارایی‌ها در مراجع قانونی مربوطه.

الزامات ساختاری و سازمانی: ایجاد واحدها و مسئولیت‌های مشخص برای مدیریت مالکیت فکری، تدوین سیاست‌های کلان سازمانی در این حوزه و یکپارچه‌سازی مدیریت مالکیت فکری با فرآیندهای تصمیم‌گیری راهبردی سازمان.

الزامات فرهنگی و ترویجی: برگزاری کارگاه‌ها، دوره‌های آموزشی و برنامه‌های ترویجی به منظور ارتقاء فرهنگ سازمانی و آگاهی‌بخشی به کارکنان و پژوهشگران نسبت به اهمیت حفظ و بهره‌برداری صحیح از مالکیت فکری.

این پژوهش فرآیندهای اجرایی مدیریت دارایی‌های فکری را در پنج گام اصلی شناسایی و ارائه کرده است:

- گام اول (شناسایی و ثبت دارایی‌ها): ایجاد سامانه الکترونیکی ثبت و پایش دارایی‌های فکری، جهت مستندسازی دقیق و منظم دارایی‌های تولید شده توسط پژوهشگران و کارکنان؛
- گام دوم (ارزیابی و داوری): استفاده از فرآیندهای داوری علمی و فنی توسط کمیته‌های تخصصی جهت تعیین ارزش و قابلیت بهره‌برداری از دارایی‌ها؛
- گام سوم (حفاظت و نگهداری): پیاده‌سازی دستورالعمل‌های حفاظتی و امنیتی برای حفظ دارایی‌های فکری ثبت‌شده و جلوگیری از نقض حقوق؛
- گام چهارم (انتشار و بهره‌برداری): فراهم‌سازی بسترهای مناسب برای بهره‌برداری علمی و تجاری‌سازی دارایی‌های فکری، شامل تعامل و همکاری با شرکت‌های دانش‌بنیان و مراکز نوآوری؛
- گام پنجم (پایش و بهبود مستمر): ارزیابی منظم فرآیندها و اعمال بازخوردهای حاصل از پایش مستمر برای بهبود عملکرد نظام مدیریت مالکیت فکری.

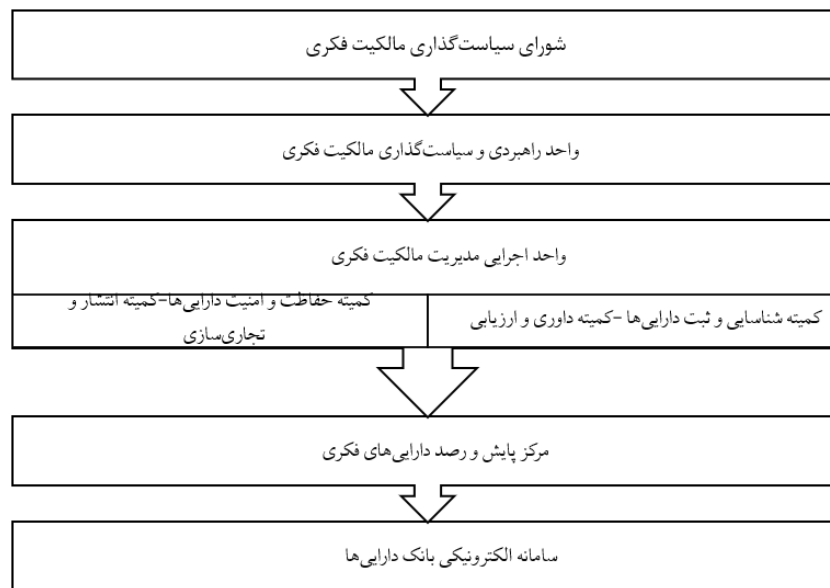
بر اساس یافته‌های پژوهش، موفقیت نظام مدیریت مالکیت فکری به‌شدت تحت تأثیر فرهنگ سازمانی است. از این‌رو، راهبردهای زیر برای ترویج فرهنگ مالکیت فکری پیشنهاد می‌شود:

- ایجاد شبکه همکاران علمی و پژوهشی: برقراری همکاری مستمر با دانشگاه‌ها، پارک‌های علم و فناوری و شرکت‌های دانش‌بنیان برای ارتقاء دانش و فناوری‌های مرتبط با مالکیت فکری؛

- برگزاری رویدادها و کارگاه‌های آموزشی: اجرای دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های ترویجی به منظور افزایش آگاهی کارکنان و پژوهشگران درباره اهمیت و شیوه‌های صحیح مدیریت مالکیت فکری؛
 - تشویق و حمایت از نوآوری‌ها: طراحی و پیاده‌سازی نظام‌های انگیزشی و حمایتی مانند جوایز، تشویق‌ها و تسهیلات برای پژوهشگران و کارکنان خلاق به منظور ترغیب آن‌ها به تولید دانش ارزشمند و نوآورانه؛
 - فرهنگ‌سازی از طریق رسانه‌های داخلی و اجتماعی: استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌ای سازمان برای اطلاع‌رسانی مستمر درباره مالکیت فکری و اهمیت آن در پیشرفت سازمانی و ملی.
- به منظور شفاف‌سازی یافته‌ها و ارائه نمای بصری از آن‌ها، نتایج حاصل از پژوهش در قالب زیر ارائه شده‌اند:

جدول ۱- خلاصه فرآیندهای اجرایی مدیریت مالکیت فکری و متولیان آن‌ها

فرآیند اجرایی	شرح مختصر	واحد متولی
شناسایی و ثبت	ثبت دارایی‌های فکری تولید شده در سازمان	واحد اجرایی و سامانه الکترونیکی
ارزیابی و داوری	بررسی ارزش علمی، اقتصادی و تجاری دارایی‌ها	کمیته داوری و ارزیابی
حفاظت و نگهداری	تدوین دستورالعمل‌های حفاظتی برای دارایی‌ها	واحد امنیتی و حفاظتی
انتشار و بهره‌برداری	تعامل برای بهره‌برداری و تجاری‌سازی دارایی‌ها	واحد همکاری‌های علمی و تجاری‌سازی
پایش و بهبود مستمر	ارزیابی و بهبود فرآیندهای مدیریت مالکیت فکری	مرکز پایش و رصد

شکل ۱- مدل پیشنهادی ساختار اجرایی نظام مدیریت مالکیت فکری

یک نمودار شماتیک از ساختار پیشنهادی شامل ارکان سیاست‌گذاری، واحدهای اجرایی، کمیته‌ها و سامانه‌ها ارائه شده است که به بررسی جز به جز شماتیک ارائه شده در زیر پرداخته شده است:

شورای سیاست‌گذاری مالکیت فکری: بالاترین رکن تصمیم‌گیری است که راهبردهای کلان و سیاست‌های سازمانی در حوزه مالکیت فکری را تعیین و تصویب می‌کند.

واحد راهبردی و سیاست‌گذاری مالکیت فکری: مسئول تدوین سیاست‌های اجرایی، پایش مستمر و ارائه بازخورد به شورا است.

واحد اجرایی مدیریت مالکیت فکری: شامل کمیته‌های تخصصی برای شناسایی، ثبت، ارزیابی، حفاظت و بهره‌برداری از دارایی‌های فکری است.

مرکز پایش و رصد دارایی‌های فکری: مسئول رصد و ارزیابی اثربخشی فرآیندهای مدیریت مالکیت فکری و ارائه گزارش‌های به واحد سیاست‌گذاری است.

سامانه الکترونیکی بانک دارایی‌ها: ابزاری نرم‌افزاری برای ثبت، ذخیره، مدیریت و انتشار دارایی‌های فکری و اسناد مرتبط است.

این ساختار پیشنهادی، مبنایی برای پیاده‌سازی یک نظام یکپارچه و اثربخش مدیریت مالکیت فکری در تمامی نهادهای علمی و پژوهشی است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تبیین چارچوب ساختاری و اجرایی نظام مدیریت مالکیت فکری در سازمان‌های پژوهشی و دانشگاهی انجام شد. بررسی‌ها نشان داد که مدیریت مالکیت فکری در چنین سازمان‌هایی، مستلزم تدوین یک ساختار نظام‌مند و یکپارچه است که در آن، همه جنبه‌ها از شناسایی و ثبت تا ارزیابی، حفاظت، تجاری‌سازی و بهره‌برداری به شکلی منسجم پوشش داده شود.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که برای دستیابی به مدیریت مؤثر مالکیت فکری، تشکیل یک شورای سیاست‌گذاری به‌عنوان عالی‌ترین نهاد تصمیم‌گیر، ضروری است. این شورا به‌عنوان مرجع تعیین‌کننده راهبردهای کلان و سیاست‌های کلی مالکیت فکری عمل کرده و باعث انسجام و یکپارچگی سیاست‌ها در سطح سازمان خواهد شد. همچنین، وجود واحدهای تخصصی نظیر واحد راهبردی و سیاست‌گذاری، واحد اجرایی شامل کمیته‌های تخصصی (کمیته شناسایی و ثبت دارایی‌ها، کمیته داوری و ارزیابی، کمیته حفاظت و امنیت دارایی‌ها و کمیته انتشار و تجاری‌سازی)، مرکز پایش و رصد دارایی‌های فکری و سامانه الکترونیکی بانک دارایی‌ها، از ضروریات تحقق اهداف نظام مدیریت مالکیت فکری هستند.

بر اساس نتایج به دست آمده، استقرار چنین ساختاری علاوه بر ساماندهی منسجم دارایی‌های فکری، به ارتقای فرهنگ نوآوری و خلاقیت در سازمان‌های پژوهشی کمک قابل‌توجهی می‌کند. به‌طوری‌که ضمن افزایش انگیزه پژوهشگران برای خلق آثار نوآورانه، اثربخشی اقدامات مدیریتی در جهت حمایت، حفاظت و بهره‌برداری از دارایی‌های فکری را نیز افزایش می‌دهد. همچنین این ساختار پیشنهادی می‌تواند به‌عنوان الگویی برای پیاده‌سازی نظام مدیریت مالکیت فکری در سایر سازمان‌ها و دانشگاه‌ها مورد استفاده قرار گیرد؛ چراکه یکپارچگی و جامعیت آن پاسخگوی نیازهای متنوع و پیچیده مدیریت مالکیت فکری در سطح ملی و بین‌المللی است. پیشنهادهای کاربردی بر اساس نتایج پژوهش به شرح زیر ارائه می‌شوند:

۱. پیشنهاد می‌شود سازمان‌ها و دانشگاه‌های علاقه‌مند به پیاده‌سازی نظام مدیریت مالکیت فکری، ساختار پیشنهادی این پژوهش را به‌عنوان یک مبنای اولیه در تدوین ساختار سازمانی خود استفاده نمایند.
۲. توسعه زیرساخت‌های نرم‌افزاری و فناوری اطلاعات جهت بهینه‌سازی و تسریع فرآیندهای ثبت، ارزیابی و بهره‌برداری از دارایی‌های فکری به‌عنوان یک ضرورت مورد توجه قرار گیرد.
۳. آموزش و ارتقای سطح آگاهی کارکنان و پژوهشگران در زمینه حقوق مالکیت فکری و روش‌های مدیریت آن در قالب کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مدون به‌طور مستمر انجام شود.
۴. تدوین دستورالعمل‌ها و آئین‌نامه‌های دقیق و شفاف برای فرآیندهای مدیریت مالکیت فکری شامل ثبت دارایی‌ها، داوری، حفاظت و تجاری‌سازی در دستور کار قرار گیرد.

۵. پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده، ارزیابی اثربخشی نظام پیشنهادی در عمل و شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های آن در سازمان‌های مختلف را مورد توجه قرار دهند.

به‌طورکلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که استقرار نظام جامع و یکپارچه مدیریت مالکیت فکری نه تنها برای سازمان‌های پژوهشی و دانشگاهی بلکه برای کلیه نهادهایی که با دارایی‌های دانشی سروکار دارند، یک ضرورت راهبردی است.

فهرست منابع

- آقاجانی، حسن؛ بهرامی، مهرداد و دهقان، اکبر (۱۴۰۱). مدیریت مالکیت فکری در سازمان‌های پژوهشی و نوآوری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- باقری، محمد و رجبی، رضا (۱۳۹۹). «تحلیل راهبردهای مدیریت دارایی‌های فکری در شرکت‌های دانش‌بنیان ایران». فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت فناوری اطلاعات، دوره ۱۲، شماره ۴۷.
- جعفری، علی‌رضا؛ محمدی، سعید و گودرزی، امین (۱۴۰۰). «تأثیر نظام جامع مالکیت فکری بر ارتقاء نوآوری و خلاقیت در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی». نشریه علمی-پژوهشی سیاست‌گذاری علم و فناوری، دوره ۱۰، شماره ۳.
- رحیمی، حسین و نادری، ناصر (۱۴۰۰). «بررسی اثر استقرار نظام مدیریت مالکیت معنوی بر عملکرد سازمانی در شرکت‌های دانش‌بنیان». فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های مدیریت عمومی، دوره ۱۳، شماره ۴۹.
- رضایی، مهدی و موسوی، علیرضا (۱۳۹۸). مدیریت دانش و نظام مالکیت فکری در سازمان‌های صنعتی ایران: الزامات و راهکارها. تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- زارعی، سید محسن و رضوانی، مریم (۱۳۹۹). «ارزیابی تأثیر حقوق مالکیت فکری بر توسعه فناوری در مراکز تحقیقاتی کشور». فصلنامه علمی پژوهشی توسعه فناوری، دوره ۱۶، شماره ۶۲.

Reference

- Boxall, P. , & Purcell, J (2016) Strategy and Human Resource Management (4th ed). New York: Palgrave Macmillan.
- Hanel, P (2006). Intellectual property rights business management practices: A survey of the literature. Technovation, 26(8), 895-931.
- Herstatt, C. , & Kalogerakis, K (2020). How Intellectual Property Rights affect Innovation in Open Source Software Projects. R&D Management Journal, 50(1), 47-61.
- OECD (2015). National intellectual property systems, innovation and economic development: with perspectives on Colombia and Indonesia. Paris: OECD Publishing.
- WIPO (2020). World Intellectual Property Indicators 2020. Geneva: World Intellectual Property Organization.
- Yusuf, S (2009). From Creativity to Innovation: The role of Intellectual Property Rights. Washington, DC: The World Bank.

In Persian

- Aghajani, Hassan; Bahrami, Mehrdad; Dehghan, Akbar (2010). Intellectual Property Management in Research and Innovation Organizations. Tehran: Tehran University Press.
- Bagheri, Mohammad; Rajabi, Reza (2010). Analysis of Intellectual Property Management Strategies in Iranian Knowledge-Based Companies. Quarterly Scientific Research Journal of Information Technology Management, Volume 12, Issue 47, pp. 65-90.
- Jafari, Alireza; Mohammadi, Saeed; Goodarzi, Amin (2011). The Effect of a Comprehensive Intellectual Property System on Promoting Innovation and Creativity in Universities and Research Centers. Scientific-Research Journal of Science and Technology Policy, Volume 10, Issue 3, pp. 83-102.
- Rahimi, Hossein; Naderi, Naser (2011). Studying the Effect of Establishing an Intellectual Property Management System on Organizational Performance in Knowledge-Based Companies. Quarterly Scientific-Research Journal of Public Management Research, Volume 13, Issue 49, pp. 15-32.

- Rezaei, Mehdi; Mousavi, Alireza (2019). Knowledge Management and Intellectual Property System in Iranian Industrial Organizations: Requirements and Solutions. Tehran: Industrial Management Organization Publications.
- Zarei, Seyed Mohsen; Rezvani, Maryam (2019). Evaluating the Impact of Intellectual Property Rights on Technology Development in Research Centers of the Country. Quarterly Scientific-Research Journal of Technology Development, Volume 16, Issue 62, pp. 21-38.